

KÛY-I YÂR

Süleyman SOLMAZ¹

Özet

Divan şiirinin başkahramanı sevgilidir. Sevgili, bulunduğu yerde sultan konumundadır. Orada her şey ona tabi olup bütün işler onun isteği doğrultusunda cereyan eder. Klasik Türk Edebiyatı ürünlerinde sevgilinin çeşitli özelliklerinden bahsedilir. Sevgilinin boyu, kaş, gözü, ağız, dudağı, yanağı, yüzü, beli, saç bunlardan bazılarıdır. Ayrıca bunların yanında yaşadığı mekândan da bol miktarda bahis vardır.

Âşık bu mekâna sık sık gitmek zorundadır. Şiirlerde bu mekâna nasıl gidilir, orada nasıl davranılır gibi hassas konulara yer verilmiştir. Seven kişi oraya giderken mutlaka edep ile gitmelidir. O, orada bolca gözyaşı akıtmalı, bütün sermayesini orada kalabilmek için harcamalıdır. Bu uğurda o mahallenin bekçileri kabul ettiği ve köpek olarak nitelediği rakiplere minnet etmelidir. Âşığın rakiplerle yaptığı bu mücadele ve münasebetler birçok beyitte dile getirilmiştir.

Soyut, somut birçok kavram ve nesne, sevgilinin yaşadığı bu mekâna benzetme unsuru olmuştur. Bu benzetmelerde şairler bulunmak istedikleri mekânı anlatmışlar, bazı özelemlerini dile getirmişlerdir. Diğer taraftan o mekâna bir kutsallık da izafe etmişlerdir. Bu kutsallığı sağlayan kelime kavramlar arasında, cennet, Kâbe, secdegâh gibi kelimelerin yanı sıra vatan gibi bir insanın asla vazgeçemeyeceği kavramlar da vardır.

Anahtar Kavramlar: Divan Şiiri, Türk İslam Edebiyatı, sevgili, ma'suk, kûy-ı yâr, mekân.

KÛY-I YÂR

Abstract

Divan protagonist lover of poetry. Valentine is located in the place where the sultan. There everything is subject to him all the work takes place in accordance with his wishes. The lover of classical Turkish literature speaks of the various characteristics of the product. Dear the length of, eyebrow, eye, mouth, lips, cheeks, face, back of the hair are some of them. There are also plenty of bets on the place where they live alongside.

Fall in love with this space must go frequently. How to get this space in poetry, there are given to sensitive issues such as how to act. Love should always go with decency go there. That there should be plenty of tears shed, all capital should be spent to stay there. This cause in which he accepted the watchdog of the neighborhood and should be grateful to competitors, referred to as a dog. This fight his lover with competitors and relations it has been expressed in many verses. Abstract terms and many concrete concepts and objects, the space has been inhabited by the beloved parable elements. They told us they wanted space in this analogy are poets, some expressed their aspirations. On the other hand they have a sacred space that also attributed. These concepts provide the sanctity of the word, heaven, the Kaaba, a man as well as words such as secdegâh homeland is never exceed the concept will not give up.

Keywords: Divan poetry, Turkish and Islamic Arts, lover, dear, Kuy-i yâr, space.

¹ Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ssolmaz@pau.edu.tr.

Dîvan şiirinde görülen en önemli tip, sevgilidir. Dinî inançlarımız ve buna bağlı olarak tasavvufî düşüncelerle sevgili birçok beyitte Allah ile bütünleştirilmiş olarak karşımıza çıksa da beşerî aşkı daha çok temsil eder. Eski Türk Edebiyatı'na mahsus şiirlerde sevgilinin kendisinden olduğu kadar onun oturduğu yerden de, çeşitli vesilelerle, sıkça bahsedilir. Mahalle, köy, yurt, sokak anlamlarına gelen Farsça kûy kelimesi klasik şiirimizde ma'şûkun veya memdûhun bulunduğu yeri ifade etmektedir. Bu kavram, kûy, kûy-ı cânân, kûy-ı dilber, kûy-ı yâr, ser-i kûy, kûy-ı Ferruh, seg-i kûy, kûy-ı bâğ, gedâ-yı kûy, Mısır-ı kûy gibi çeşitli tamlamalarla divanlardaki yerini almıştır. Bunun yanı sıra az da olsa otağ, ev, diyar gibi kelimeler de bu doğrultuda kullanılmıştır.

Orası dîvan şâirinin gözünde en güzel ve en ulaşılmaz bir yerdir; adeta bir cennettir, gül ve lâle bahçesidir. Bu mekân aslında şairin yaşadığı veya yaşamak istediği mekânın bizzat kendisidir. Bu vesile ile şair orada kendini bulur.

A. Genel Kabul ve Kanaatler

Oraya Varmak İçin Gerekenler

Âh: Kûy, sevgilinin salındığı ve gezdiği, güzelliğini sergilediği yer olarak birçok söyleyişe konu olmuştur. 'Âşık, sevgilinin bulunduğu yeri gece gündüz bekleyip orada feryat ve figan etmektedir. Oraya ulaşabilmek için ateş dolu âhlar etmek lazım gelir. Zira orada yapılan âhlar boşa değildir. Karanlık bir gecede sevgilinin diyarına gitmek isteyen âşiğâ yol gösterecek olan o ahlardan şimşek niteliğinde çıkan kıvılcımlardır.

Yol azarsın zulmet-i hayrette ey dil vâkîf ol

Zînhâr ol kûya varma âh-ı âteş-bârsız (Fuzûlî G.118-4)

Ser-i kûyüñda göñlüm berk-i âhın sanma bî-hûde

Karangu gece azm-i kûyüñ etsem reh-nümûnumdur (Fuzûlî G. 87-5)

Figân: Figânî, bu işin sırrının, nasıl ki gül bahçesinde bülbül sesinin mutlak gerekliliği gibi, dilberin mekânında figan etmekten geçtiğini haber vermektedir:

Gerekdür gülşene âvâz-ı bülbül

Figânî kûy-ı dil-berde figân it (Figânî G. 6-5)

Gözyaşı: Yârin diyarında çok ağlayan âşiğin gözyaşlarının teskini ancak o mekândaki toprakla mümkün olur. Fuzûlî, *Ey tabip gözümüze çok tûtiyâ çekip durma, gözümüz bundan rahatsız olur* diyerek tabibin dermanını istememektedir.

Tabîbâ hâk-i kûy-i yârdandır eşk teskîni

Bize artırma zahmet göz yaşarır tûtiyâlardan (Fuzûlî G. 215-6)

1. Sevgilinin Diyarına Gitme Şekli ve Orada Nasıl Davranılacağı

O Mekânın Âşık İçin Anlamı: Meâlî, ağlayarak sevgilinin diyarına gitmenin bir sakıncası olmadığını, aksine bunun âşiğin sermayesi olduğunu, tıpkı parası olanların hacca gitmesi gerektiği gibi algılamaktadır:

Gözi yaşlu 'âşikuñum kûyüña varsam n'ola

Akçelü olanlara lâzım durur ‘azm-i Hicâz (Meâlî M. Nezâir’den)

‘Âşık, orayı gece gündüz tavaf eder fakat sevgili onun bu halini anlamaz ve ona eziyet etmeyi bırakmaz. Sevgili, rakiplerin orada olmasına bir şey demez, fakat bu durum ‘âşığını çok çok üzer. Sevgili, ‘âşığa kötü davranırsa da ‘âşık bir gün olsun bu durumdan şikâyet etmez ve oraya ulaşma isteğini hiçbir zaman yitirmez. Dolayısıyla âşığın nazarında en önemli mekân, kûy-ı yârdır. Oraya nasıl varacağını bilemez, bu yüzden âşık birçok yolu denemek zorunda kalır. Sabâ yeline varır, yakarır, orası hakkında haber alır; ona selam yollar:

Sabâ kûyuñda dil-dârın nedir üftâdeler hâli
Bizim yerden gelersen bir haber ver âşinâlardan (Fuzûlî G.215-3)
Varursañ kûy-ı dildâra sabâ sor hâl-i Âhî’den
‘Adem mülkine ‘azm itdüm diyâr-ı gamdan ayrıldum (Âhî G.78-5)
Bilmeyem kim nice varam kûyına dildârumuñ
Ben meğer toprak olam ilte sabâ gerdüm benüm (A. Paşa G.210-5)
Kûyuña bildi sabânuñ varacağın didi gül
Çok selâm eyle o gonca-dehene bizden sen (Meâlî 183-3)
Gidüp gelen yokdur imdi ey sabâ
Kûy-ı nigârımdan var mı bir haber (Nigârî 185-3)

O Mekânın Özellikleri: Nef’î o mekânın her gece görülmesi, ziyaret edilmesi gereken bir mekân olarak tasavvur etmekte, hatta *göremediğim gün ölürüm* demektedir.

Ne şeb ki kûyuna yüz sürmesem o şeb ölürüm
Ne gün ki kâmetini görmeden kıyâmet olur (Nef’î G.32-3)

Kûy-i dilârâ, muhabbet erbabına ferahlık veren bir yerdir:

Sahnında güşâyış bulur erbâb-ı mahabbet
Yok kûy-i dilârâ gibi bir kûy-i müfferih (Hâzık 38-6)

Âşığın çektiği çileler, ayrılık ıstırabı gibi hususlar onun belini bükmüştür. Bunun yanı sıra oraya giderken saygıda da kusur etmemek için ikiye katlanarak, boynunu eğerek oraya gider, fakat maşuk ona bir hoş geldin bile demez:

Dimedi bir kerre hış geldüñ bu hasta cânuma
Ben dü-tâ kad vardum iki katla kûy-ı dilbere (Emrî G. 442-4)

O mahalleye aşk hevesine uyarak (kapılarak) gidilebilir (*Aşkın hevâsına uyarak sevgilinin bulunduğu yere kadar gideriz. Nesime yoldaşız; ona eşlik ederek bahara ulaşırız*).

Hevâ-yı aşka uyup kûy-i yâra dek gideriz
Nesîm-i subha refîkiz, bahâra dek gideriz (Nâilî-i Kadîm)

Neşâtî, ne gülşen seyri ister, ne ırmak kenarı içinde; sadece kûy-ı yârin özlemi içindedir:

Ne seyr-i gülşene ne cûybâre dek giderüz
Sirişk-i çeşmi ile biz kûy-ı yâre dek giderüz (Neşâtî G-51-1)

Oraya Gitme Edebî: Fuzûlî bazen de gözyaşına seslenerek sevgilinin diyarına çok sık gidip gelmemek lazım geldiğini “*küstah çabuk gözden düşer, yüzden sürülür*” atasözünü delil göstererek vurgulamaktadır:

Sakla ey eşk edep gitme ser-i kûyuna çok
Ki düşer gözden ü yüzden sürülür her güstâh (Fuzûlî G. 59-5)
Ey gönül yârı iste candan geç
Ser-i kûyun gözet cihândan geç (Fuzûlî G. 50-1)

Hâverî ise, gözyaşını bir sermaye olarak kabul eder ve yârin mekânına bu sermayeyi kullanarak Hacc’a gider gibi gitmek gerekliliğini vurgular:

Gözyaşın döke döke var yüri kûy-ı yâre
Ka’be farz oldu saña Hâverî çü çokdur diremüñ (Hâverî M. Nezâir’den)

Nef’î ise o mekânda ağlamayı bambaşka bir gerekçeye dayandırmış ve sevgiliyi koruma ön plana çıkarmıştır:

Eşkimle dem-â-dem ederim kûyunu nemnâk
Toz konmaya tâ sen gül-i nâzik-beden üzre (Nef’î G.111-4)

Bâkî, yârin bulunduğu mahalden ayrılmanın ne anlama geldiğini şöyle açıklamış: *Bu tutkun can, senin bulunduğun yerden ayrılmaya niyet etse, ona keder ve inilti yol azığı olur:*

Kûyundan itse ‘azm-i sefer cân-ı mübtelâ
Zâd-ı râh ana gussa vü nâle envâledür (Bâkî G.84-5)

Bâkî başka bir beytinde ise;

Anun için varmazam ben kûyuna giryan olup
Hak-i râhun korkaram cânâ gözümünden ter düşer (Bâkî G. 119-4)

Ey sevgili. Senin mahallene, yolunun toprağının gözyaşlarımdan ıslanmasından korktuğum için, ağlayarak gidemem diyerek ağlayamama sebebini izah etmektedir.

Nef’î başka bir beytinde ağyar ile savaşmadan o mekâna varılamayacağını, bu işi kendi yapmazsa kimin yapacağını sorgular:

Varamam kûyuna ağyâr ile ceng etmeyecek
Cenge âhengi kim etsin yine ben etmeyecek (Nef’î G.69-1)

Nef’î, diğer bir beytinde ise, âşığın sevgilinin diyarına varamayışını, ağyar tarafından incinmeye bağlamaktadır:

Ey gül-i gülzâr-ı cennet niçe varsun kûyuña
‘Âşık-ı âşufteyi çün ta’n-ı agyâr incidür (Nef’î G. 28-4)

Nevres-i Kadîm, cânânın memleketini arayan, yol, iz bilmez gönül çocuğuna yol göstermesi için Hızır’ı imdada çağırılmaktadır:

Kûy-ı cânânı arar tıfl-ı dil ey Hızır yetiş
Nev-hevesdir dahı ne menzil ü ne râh bilür (N. Kadîm G. 32-2)

Nâşid ise maksudun kapısına giden yolun bir mürşit tarafından gösterilmesi gerektiği kanaatindedir:

Bulurdu meslek-i şeh-râh-ı semt-i kûy-ı maksudu
Eger bir mürşid olsa Nâşid-i nâ-şâdı irşâda (Nâşid G.80-7)

Âşık her ne zaman sevgilinin mekânını, toprağını mesken edinse başka hiçbir mekânda duramaz:

Hiç meskende karârım yok durur ol zevkden
Kim kaçan hâk-i ser-i kûyûñ ola mesken bana (Fuzûlî G. 11-5)

Eğer tecrid ehli olduğunu yani âşık olduğunu iddia eden biri varsa o mutlaka yârin kuyundaki toprağı mesken edilmeli ki derecesi, kıymeti gökyüzündeki İsâ kadar olsun:

Ehl-i tecrid ki kûyunda yiri hâk degül
Pâye-i kadri Mesîhâ gibi eflâk degül (Bâkî G. 309-1)

Sevgilinin mekânı âşğın yâdına düştüğü vakit, tıpkı garibin vatanını andığında ağladığı gibi gözleri yaşla dolar gelir:

N'ola ağlarsa Fuzûlî ravza-i kûyuñ anıp
Lâ-cerem giryân olur kılgaç vatan yâdın garib (Fuzûlî G. 34-7)

Âşık, sevgilinin mahallesini gözyaşlarıyla sular. Çiftçinin topraktan fayda elde edebilmek tohum saçtığı gibi âşık da sevgilinin vuslatını elde edebilmek için onun kuyunda gözyaşı dökmelidir:

Döküp eşk kûyuñda vasluñ diler dil
Saçar nef' için dâne toprağa hâris (Fuzûlî G. 47-6)

O mekân çok kıymetli bir mekândır. Şâir oranın asla zarar görmesini istemez, hatta üzerinden ona zarar verecek bir bulutun bile geçmesine gönlü razı olmaz:

Hiç karaltu gelmesün yâ Rab ol cân üstüne
Ebr dahi geçmesün ol kûy-ı cânân üstüne (Fütûhî)

Sevgili kûyunda bir sultandır. Orada herkes ona muhtaçtır. Onun sultanlığında her şey yerli yerindedir. O kûyda asla aksayan bir yer yoktur. Âşık orada bir dilenci olmaya razıdır. Çünkü orada dilenci olmak, dünyaya sultan olmaktan üstündür.

Geldüm kapuna Hayretî'yem hâlüm ağlayu
Kûyun gedâsiyam kamu ma'lûm mâcerâ (Hayretî K.2-21)

O mekânda dilenci olmak bütün dünyevî pâyelerden daha üstündür:

Gedâ-yi kûyuñ idim böyle zilletim yok idi
Serir-i saltanat-i kurbde mu'azzam idim (Fuzûlî G.194-4)

Hayretî, sevgilinin mahallesinde dilenci olmayı cihan saltanatından üstün tutmaktadır:

Huzûrum yeğ cihân serverlerinden
Gedâ-yı kûy-ı 'ışkam aç u muhtâc (Hayretî G.32-4)

Derviş Ahmed de hemen hemen aynı kanaattedir, sevgilinin mahallesinde dilenci olmak, âlemde tac u tahta ihtiyaç duymayan bir sultan olmak demektir:

Ahmed-i dervîş çün oldı gedâ-yı kûy-ı yâr
‘Âlemüñ sultânıdur bî-ihitiyâc-ı taht ü tâc (Dervîş Ahmed, M. Nezâir’den)

Eğer âşık yâri görmek istiyorsa mutlaka yârin mekânını beklemeli ve onun kapısından ona bir güneş doğacağını bilmelidir:

Bekle kûyını ola kim çıka yâruñ göresin
Başuña gün toga ey dil der-i dil-dâruñda (Emrî G.452-3)

Oraya varıp da onun yüzünü göremeden dönen kimse hacca gidip de gerekli faydayı sağlayamayan kişiye benzetilmiştir:

Varup harîm-i kûyuna yüzünü görmeyen
Sa’y ile nûr göremedük hâcîya döner (Necâtî G.58-6)

Her nerede ve hangi halde olunursa olunsun, uzun uzadıya şikâyetlerden vaz geçmeli ve kûy-ı yâre sefer edilmelidir.

Gelin şikâyet-i dûr u dirâzdan geçelim
Biraz da eyleyelim kûy-i yâre seyr ü sefer (Âsaf G.52-10)

Âşık, hangi şartlarda olursa olsun, ne yapıp edip mutlaka o mekâna gitmelidir:

Gehî galtan olup gâhi serin pâ eylesün ‘âşık
Heman n'eylelse itsün kûy-ı dil-dâre ayak bassun (Neşâtî G.97-5)

Oraya ulaşan kişi kurtuluşa eren kişi demektir; cennet bağlarını dahi istemez:

İstemem bâğ-ı cinân Rıdvâna bahş itdüm anı
Sevdiğüm kûyuñ senüñ cây-ı necâtumdur benüm (Türâbî G.214-4)

Yârin memleketine gidip gelen âşığın dertleri hemen kendini belli eder; onun için oradan gelene soru sorulmamalıdır:

Bilinür ol vech ile derd-i derûnı ‘âşıkun
Kûy-ı yârdan gelene lâzım degüldür hiç su’âl (Rezmî G.314-2)

Sevgilinin kûyunun yolundaki toz, miskten ve sürmeden daha kıymetlidir, tûtiyâ gibi kapışılır; bu nesnelere dahi bunun farkındadır:

İzi tozını sordum kühl ile müşge didiler kim
Gubâr-ı râh-ı kûy-ı yâr yanında ne hâküz biz (Emrî G.215-3)
Tûtiyâ gibi kaparlar ser-i kûyuñda şehâ
Degme gözler mi görür ‘aceb gerd-i rehüñ (Âhî G.54-2)

Maksat sevgiliye bir haber uçurmaksa, âşık bunu kemikleriyle bile yapar; bunu yaparken bir âdete de telmihte bulunur:

Üstühânum seg-i kûyuna yeter nâme-i ‘arz
Kiçiden ‘âdet ise uluya varmak kâğıd (Necâtî G.45-4)

Dertli âşık hâlini mektupla arz etmese bile menzile vasıl olan nâmelerin kapalı kalamayacağı gibi gönül onu zaten izhar edecektir:

‘Âşk-ı mahfisin ser-i kûyunda dil izhâr eder
Vâsıl olsa menzile ser-beste kalmaz nâmeler (Lebîb 38-3)

Âşık bazen o mekâna ulaşamayışını feleğe bağlar, suçu onun üzerine atar ve kanatları olsa uçup oraya gideceğini söyler:

Felek bırakmadı murg-ı dilimde yoksa tûvân
Uçardım ah bu dem kûyuna olaydı perim (Âsaf G.107-4)

Akşam olup güneşin batması, tabii bir hadisedir. Şair muhayyilesi bunu güneşin kızıp sevgilinin mahallesinde kılıç çekmesi olarak algılar ve devranın bekçisinin onu her gece kuyuya hapsedmesi şeklinde bir hüsn-i ta’lil ile takdim eder:

Germ olup kûyuñda kılıç çekdügiçün âfitâb
Şahne-i devrân anı her gice eyler habs-i çâh (Emrî G.430-4)

Âşık için, aşk yarasının derdi saltanat gibi gönlü nasıl cezbediyorsa; sevgilinin mekânının toprağını seyretmek de yedi ülke fethinden daha lezizdir:

Dâğ-ı aşkıñ derdi zevk-i saltanat tek dil-peziñ
Hâk-i kûyuñ seyri feth-i heft kişver tek leziz (Fuzûlî G.65-4)

Lebib, sevgilinin mahallesine gitse bile onun kendisini karşılamayacağını irsal-i meselle beyan ediyor:

Varılsa kûyuna sanmañ habîb karşı çıkar
Çıkarsa yine garîbe garîb karşı çıkar (Lebîb 35-1)

Nâşid, sevgilinin diyarına bir dere gibi bin kez akılsa bile bunun şaşılacak bir durum olmadığını, bunu rüzgârın daima yaptığını söylüyor:

N'ola cû gibi aksam kûyına bir günde biñ kerre
Reh-i semt-i nigâra yelmeği ben bâddan gördüm (Nâşid G. 66-3)

Esrar Dede, Mevlevîlerin yaptığı semâin sebebini de yârin mekânına bakmaya ve ora için ah etmeye bağlamıştır:

Gören sanır ki safâdan semâ'-ı râh ederim
Döner döner bakarım kûy-i yâre âh ederim (Esrâr Dede)

Vuslat olsun veya olmasın, bâd-ı saba gibi ona erişsin veya erişmesin, o diyarın arzusu gönülden asla çıkmaz:

Gitmez göñülden her zamân hiç ârzû-yı kûy-ı yâr
Bâd-ı sabâ gibi aña erdigim olsun olmasın (Nâşid G.71-4)

Nâilî'ye göre âşık yıllarca sevgilinin etrafında yelse yöpürse, o kara saçlı sevgili bir gün bile ona benim Mecnunum demez, ona sahiplenmez. Ama âşık gene de ondan vazgeçmez:

Göñül kûyuñda şu deñlü ki yıllar yeldi yöpürdi
Dimez ol saçları Leylâ benüm âvâre Mecnûnum (Nâilî G. 57-3)

Sevgilinin diyarı mülk-i Süleyman'a değişilmez; değişenler insan değil ancak şeytandır:

Kûy-ı yârı virevüz mülk-i Süleymâna eger
Hayretî dünyede âdem degülüz ehrimenüz (Hayretî G.126-5)

Âşık sevgilinin mahallesinde sürekli ah edip inlemektedir. Öyle ki ettiği ahlardan çıkan kıvılcımları dışarıdan bir kimse görse âşığın mezarının üzerine nur inmiş sanır:

Kûyında Âhi'yâ gören âhum şu'ânı
Nûr indi sanur üstine hâk-i mezârumuñ (Âhî G. 50-5)

Fuzûlî, mala mülke rağbet etmemesine şaşmamak gerektiğini, çünkü aşk kuyunda dilenci olana mal mülk gerekmediğini ifade etmektedir:

Yok aceb ger mâle rağbet mülke kılman iltifât
Ben gedâ-yi kûy-i aşkım mülk ü mâli n'eylerem (Fuzûlî G.186-3)

Figânî, kendisini sevgilinin mekânında sarhoş görüp kınayanlara mey renkli bir dudaktan ayrı düştüğü için mey-perest oldum diyerek cevap vermektedir:

Mest görüp kûyında 'ayb itmeñ Figânîyi ki ol
Bir leb-i mey-gûn firâkından olupdur mey-perest (Figânî G. 5-5)

Sevgilinin diyarına giden yol, âşığın âhi ile aydınlatılmıştır; öyle ki gökyüzündeki yıldızlar bu yolun bir yansımasından ibarettir:

Râh-ı kûy-ı yârı zeyn itdüm şîrâr-ı âh ile
Ol tarîküñ 'aksidür Zâtî felekde kehkeşân (Zâtî- M. Nezâir'den)

Rezmî, gönlündeki hasret ateşinin bir gün yârin diyarını baştanbaşa yakmasından korkarak maşuğun uyarılmasını istememektedir:

Hazer itsün diyüñ yâra bu nâr-ı hasretüm bir gün
Yakar kûyın ser-â-ser Rezmîyâ kalbümdeki âteş (Rezmî G. 226-5)

Âşık sevgilinin bulunduğu mahalde zayıf vücuduyla öyle bir gizlenir ki bunu ancak dikkatli bakış sahipleri duvardan ayırt edebilir:

Bâkiyâ ehl-i nazar oldur ki kûy-ı yârda
Sûret-i divârdan cism-i nizârum farkide (Bâkî G. 461-5)

Ey Bâki, nazar sahipleri odur ki, sevgilinin bulunduğu yerde duvar suretinden zayıf cismimi fark ede.

Rakiplerle Mücadele: Bu mahallede köpekler de bulunur. Bu köpekler oranın bekçisi durumundadırlar. Âşık bu köpekleri rakip olarak kabul eder. Bazen rakiplere it der; bazen de it bile diyemez, çünkü onunla bir benzerlik olmasından korkar:

Çokdan rakîbe seg dir idüm lîk korkaram
Kûyuñ itüñle ortada bir iştibâh ola (Âhî G.115-2)

Yerine göre âşık, o köpeklerin ayağının tozunu gözüne sürme diye sürer. Hatta bu köpeklerle arkadaş hatta dost olur, bu öyle bir arkadaşlıktır ki bir yedikleri içtikleri ayrı gider, fakat o köpekler ağıyar tuz ekmek hakkını gözetmez. O geldiğinde, köpekler uluyarak (şamata eder gibi) ona ilgi gösterirler.

Rakîb-i bed-likâ cânâ cihânda bulmamışken yir
Neden aña bu 'izzet kim seg-i kûyuñla yâr ancak (Aynî, G. 45-4)
Yidügüm ayru giderken seg-i kûyuñla benüm
Görmedüm nân ü nemek hakkını yârânında (Âhî G.96-4)
Dôstlar olduk nigârâ itlerüñle şöyle kim
Kûyuña vardukça baña her biri karşı gelür (Meâlî G. 266-3)

Figânî'ye kalırsa her gece dilberin mekânına gidip onun eşliğinde itleriyle konuşmak lazım:

Kûy-ı dilberden yaña ey dil revân ol her gice
İşigüñde itler ile hem-zebân ol her gice (Figânî G.81-1)

İnancımıza göre köpekler cennete giremeyecek olmasına rağmen rakibin sevgilinin mahallesinde olması şaşırtıcıdır:

İt uçmaga giremez dirler ammâ
Rakîbün meskenidür kûy-ı Ferruh (Aynî G.104-5)

Mahallenin köpeklerine çok da haksızlık etmemek lazım, zira âşığı ara sıra da olsa hatırlayan tek kişi odur:

Gâh gâh ancak seg-i kûyun durur yâd eyleyen
Yohsa yâd olmuş durur her âşinâ-yı rüzgâr (Hayretî K.12-22)

Hayretî sevgilinin mahallesindeki itlerle bahse tutuşsa buna şaşılmaz. Çünkü bu devirde dostlar birbiri ile olan bahsi kapatmışlardır.

Eylesem tan mı kilâb-ı kûy-ı cânân ile bahs
Şimdi mi itdügi var yârân yârân ile bahs (Hayretî G.30-1)

Âşık, sevgilinin mahallesinin etrafında onu görebilmek, ona yakın olabilmek için döner durur. Bunu gören sevgili ona bühtan eder. Ama âşığın orada olma sebebi, rakip ile olan ilişkidir, rakipten çekincesidir:

Bana kûyum tolanursın diyü bühtân eyleme
İt rakîbünden bilürsin ihtirâzum var benüm (Hayretî G.291-4)

Fuzûlî bir beytinde yâr ile ağıyârı beraber görme korkusu yüzünden gurbetten yârın diyarına gelemediğini haber vermektedir:

Yâr ile ağıyârı hem-dem görmeğe olsaydı sabr
Terk-i gurbet eyleyip azm-i diyâr etmez m'idim (Fuzûlî)

Kimi zaman da âşık sûfiye rakibi ya da ağıyârı öldürmek için harekete geçerse *doğrudan cennete gideceksin* şeklinde telkinde bulunur:

Sûfî gitmiş kûyuña kim eyleye ağıyârı katı

Ben de bildüm anı kim tostogru gider cennete (Meâlî G. 86-4)

Âşğın rakibi öldürememe sebebini şu beyit bütün çıplaklığı ile ortaya koymaktadır:

Yârin ser-i kûyunda rakibi tepelerdim
ma n'ideyim Ka'be'de kan eylemek olmaz (Lâedrî)

Âşkın vücudu ayrılıkta o kadar zayıflamış, o kadar zayıflamıştır ki, âdeta, bir deri bir kemik kalmıştır. Başka bir yandan da toz kadar hafif olduğu için kendi âhı onu mekândan ayrı düşürmüştür. Âşğın bu zayıf hali için, sevgilinin mahallesindeki köpeklerin kavgası âşıkta şaşkınlık yaratmıştır. Ayrılık gönül kuşunda güç bırakmamış, âdeta kolunu kanadını kırmıştır.

Seg-i kûyuñ ne ceng eyler bu cism-i nâ-tüvân için
Ne lâzım bunca gavgâlar bir iki üstühân için (Âhî G.89-1)
Felek bırakmadı murg-ı dilimde yoksa tüvân
Uçardım ah bu dem kûyuna olaydı perim (Asaf G.107-4)
Âh kim kûyuñdan âhumdur beni mehcûr iden
Bâddur zîrâ mekânından gubârı dûr iden (Ahî- G.94-1)

Maşuk, âşık mahallesinin itleriyle arkadaş olma izni bile vermez, eğer verecek olsa âşık bundan son derece mutlu olacaktır:

Seg-i kûyını nigâr eylese hem-râh bana
Bu cihânda bes idi devlet ile câh bana (Âsaf G.9-1)

Âşık mahallede rakipleri görünce dayanamaz, başlar feryat ve figana. Fuzûlî bunu aşinalık ile izah etmektedir:

Eylerim bî-hod figân gördükçe kûyuñ itlerin
Âşinâ derd-i nihânın âşinâdan saklamaz (Fuzûlî G.110-6)

Sevgili birazcık âşığa değer verse, ulumanın nasıl olacağı o zaman belli olur:

Ulumağı göreydüñ olsa eger
Seg-i kûyuñ kadarca izzetümüz (Mesihî G.100-4)

Nâilî bir beytinde sevgilini mekânını fitne putunun evi olarak vafeder ki bu da rakibe atfedilmiş bir sıfattır:

Kûyundur o beytü's-sanem-i fitne ki döymez
Şehbâz-ı ecel bîm-i gazâl-i hareminden (Nailî G.286-2)

Her ne olursa olsun, mutlaka rakibin ayağını yârin semtinden kesmek, onu oradan alıkoymak lazım. Bunu sağlamak için ufak aletler iş yapamaz, büyük ve keskin baltalar lazım gelir. Ayrıca burada Ka'be'ye yâr kuyunda putlara yer vermemek gerektiği ve bu yüzden putları kıran Hz. İbrahim hatıra gelmektedir. Hz. İbrahim putları nasıl balta ile kırdıysa âşık da kendisini mahubdan uzaklaştıran aracılı/engelleri/rakipleri ortadan kaldırmak istemektedir:

Pây-i rakîbi balta keser kûy-i yârdan
Zann etme ol pelîdi ki keskin keser keser (Hâzık 72-2)

Rakibi balta ile parçalamak fikri Rezmî'de de karşımıza çıkmaktadır:

Kûy-ı yârda yine gör kapuya çıkmış agyâr
Başına balta sapu sarmaga ister destâr (Rezmî 157-1)

B) Benzetmeye Dayalı Hususlar

Arş: Çardak, gölgelik, sayvan, çatı, kubbe -Taht, koltuk, serîr, erîke- Allah'ın dokuzuncu kat gökte tasavvur olunan tahtı ki, Arş-ı Alâ.- Eski astronomide yıldızlardan boş olduğu düşünülen dokuzuncu ve en yüksek felek; felekü'l-eflâk, felek-i a'zam veya felek-i atlas.

Sevgilinin diyarının arş olarak düşünülmesi, onun cihan şahı olarak tasavvuruna dayanmaktadır. Saltanat hüküm ve büyüklükten kinayedir.

Arş-ı a'lâya irişür elüm ey şâh-ı cihân
Her kaçan kim varuram kûyına mihmân şekil (Mihri XV- 23)

Âsumân, Fezâ, Semâ (Gökyüzü): Kûy-ı yârin gökyüzü olarak tasavvurunda sevgilinin güneş olarak düşünülmesi ve gönlün kuşa teşbihi rol oynamaktadır. Gönül kuşu uçmak isterse sevgilinin mekânı gibi bir gökyüzü bulamaz.

Uçmak dilerse cân kuşu olmaz bu hâkde
Kûyun gibi meğer ana bir âsumân olsa (Âsâf- Ebyât 37)

Sevgilinin mekânı güzelliğın en yüce noktasıdır. Bu yüzden âşığın ettiği ahların dumanı gökyüzüne yükselmektedir:

Çün oldı kûyuñ hüsn âsmânı
Çıkdı semâya âhum duhânı (Muidî, M. Nezâir'den)

Nev'î Peygamber Efendimizi anlattığı bir beytinde bu konuyu şöyle dile getirmektedir:

Ser-i kûyi makâm-ı Mahmûdî
Dergehi 'arş-ı âsmân Ahmed (Nev'î G.50-2)

Fuzûlî, maşuğın mekânını fezâ'ya olarak düşünürken kendisini de cennetteki Hz. Adem'e benzetmektedir:

Gezerdim itlerün içre fezâ-yı kuyunda
Yerüm behişt-i berîn idi ben bir âdem idim (Fuzûlî G.194-2)

Bâğ: Sevgilinin mekânının bağ olarak tasavvur edilmesinde bağın bir güzellik manzumesi olarak telakki edilmesi rol oynar. Orada şairin gözyaşı dökmesi akarsuyu, sevgilinin güle benzeyen yanağı, gonca veya kiraz dudağı çiçeğı, feryat ve figan eden âşık da bülbül temsil eder. Baharın hiç eksik olmadığı bu mekânda âşık kendini daima mutlu hisseder. Burada sık sık eğlenceler tertip edilir.

Kûy-ı yârin bağ olarak tasavvurunda rol oynayan ikinci bir etken ise, bağın yeşillik olması, hayat kaynağı olması ve insana huzur vermesidir. Fuzûlî'ye göre âşığın bağa girince efgân etmesinin ve gülleri görerek onlar gibi gömleğini yırtmasının sebebi, bağ ile sevgilinin mahallesinin bütünleştirilmesine dayanır.

Bağ a girdüm ser-i kûyun anup efgân itdüm

Gül görüp yâdun ile çâk-i girîbân itdüm (Fuzûlî G.199-1)

Dünya bağının gülistanı, içinde bizzat memduh gibi bir gül bulundurduğu için veya öyle bir gül bulunduran yere teşbih edildiği için iftihar etmelidir:

Sensin ol gül kim bu gün bu gülsitân-ı bâğ-ı dehr
Kûyuna teşbîh olunmağ ile eyler iftihâr (Hayretî K.16-22)

Amrî, bâd-ı sabânın sevgilinin mekânı etrafında esmesini onun da kendi sevgilinin boyuna tutkunluğuna bağlamaktadır:

Kâmetüñ servi hevâdârı mîdur 'Amrî gibi
Bâğ-ı kûyuñ tolanur peyk oluban bâd-ı seher (Amrî G.32-5)

Bağçe: Küçük bağ diyebileceğimiz bağçe Türkçede bahçe olmuştur. Sevgilinin mahallesinin bağçe olarak tasavvurunda gönlün kuş olarak tasavvuru rol oynamıştır:

Bağçe-i kûyuna gönlüm kuşu salmış gulgul
Tâ heves-nâk-ı ruh-ı âlinem ey hâsu'l-hâs (Nigârî G.349-3)

Bostan: Farsça, bahçe, bağ demektir. Genel ve özel, açık mahal. Fetih makamı Hayretî'ye göre, dilberin memleketinde yenen her taş, cennet meyvesi gibidir:

Bûstân-ı kûy-ı dilberde yidigüm taşlar
Var ise fi'l-cümle zevkum mîve-i cennet yeter (Hayretî G.79-3)

Cennet (Bâğ-ı cinân, Bihîşt, Firdevs, Huld-ı berîn):

Helâkî bir beyitinde *Can tâvûsuna mahallenin gül bahçesi bağ olduğundan beri, mahallenin cennetini bırakıp uçmak istemez* diyerek kûy-cennet ilişkisini ortaya koymaktadır:

Koyup bihişt-i kûyunu uçmağ istemez
Tâvûs-ı câna gülşen-i kûyun olalı bağ (Helâkî)

Zâhide cennet neyse âşığa kûy-ı yâr odur:

Sana cennet gerek 'ukbâda zâhid
Bana dünyâda besdür kûy-ı Ferruh (Aynî-G.103-3)

Yârin cemalini görmek isteyen aşk sırrını saklamalı; Firdevs-i âlâ isteyen de kûy-ı yâri beklemelidir:

Râz-ı aşkı saklasın dîdâr-ı ferdâ isteyen
Kûy-ı yâri beklesin firdevsi-i a'lâ isteyen (Usûlî G.108-1)

Vâiz ne derse desin, yârin memleketi âşık için cennettir:

Kûy-ı yâre meyl ider geçmez dimiş vâ'iz bugün
Ben nice terk eyleyem huld-ı berînimdir gönül

Sevgilinin mekânında başkaları Kevser içerken âşığın gönlü nesl-i Haydar şerbeti (kan) içse buna şaşılmaz.

Cennet-i kûyunda Kevser içdiler iller kamu

İy 'alâ dil n'ola içse nesl-i Haydar şerbetün (AynîG.20-22)

Gönül kuşu cennet hevesi ile uçmak isterse yârin kuyunun hevesi ile kanat çırpması yakışır:

Bâl açmaya bu murg-ı dil idüp heves cennetlere

Yârün hevâ-yı kûy ile pervâz iderse yaraşur (Aynî- G. 156-5)

Fuzûlî, sevgilinin mekânını cennetten üstün tutar; hatta oradayken cennet teklifinin yapılmasını abes bulur. Öte yandan cennette azap olmadığı halde rakibin onu azarlamasına bir mana veremez:

Teklîf-i cennet eyleme kûyuñda gönlüme

Çün cennet ehlidir ne verirsin âzâb aña (Fuzûlî G.8-6)

Kesmedi benden ser-i kûyunda âzârın rakib

Ey Fuzûlî nişe cennet içre yok derler azâb (Fuzûlî G. 28-7)

Sevgili olmadan cennetin bile bir anlamı yoktur, hatta zindan gibidir:

Sensüz ârâm eylemez kûyuñda göñlüm ey peri

Cennet-i firdevs didâr ehlinüñ zindânıdur (Mesihî G. 52-6)

Mihrî Hatun, sevgilinin mekânında çıplak kalmaya razıdır, çünkü cennette elbise gerekmez:

Kûyunda senün dâyima 'üryân olayın tek

Cennetde bana hulle vü destâr gerekmez (Mihrî Hatun G.62-4)

Karamanlı Nizâmî *İbadet edene cennetin ecr olarak verileceği gibi sen de onun kuyunu istiyorsan rakiplere kulluk etmeyi bilmelisin* diyerek yârin mekânını cennete benzetiyor:

İtine kulluk it kûyun dilersen

İbâdet idene cennet olur ecr (K. Nizâmî G. 36-2)

Nesimî bir beytinde kûy yerine otağ kelimesini kullanmış ve orayı da Firdevs bağına benzetmiştir:

Subhdem dildârumı gördüm otağından gelür

Eyle sandum hürîdür Firdevs bağından gelür (Nesimî G. 52-1)

Çıkmaz Sokak: Tek bir girişi olan ve çıkışı olmayan sokaktır. Şiirde sevgilinin diyarı için bu benzetmenin kullanılması vuslatın olmayışına ve bir girenin bir daha çıkamayışından kinayedir.

Sevgilin kapısı açılması güç, tılsımlı bir hazine olarak tasavvur edilirken, diyarı tamamen bir çıkmaz sokak olarak takdim edilmiştir:

Fethi müşkil bir mutalsam gencdir dervâzesi

Semt-i kûy-i dil-rübâyı sorma hiç çıkmaz zukak (Hâzık G. 139-4)

Dağ, Kûh: Farsça, dağ demektir. Hz. Musa'nın tecellilere mazhar olduğu dağa "Kûh-i Tûr" denir. Fena makamı. Tek renkli olma makamına da Kûh-ı Kâf adı verilir. Kûh-i Hestî ise, varlık dağıdır, benliktir².

Nakşî Divanı'nda sevgilinin mekânı tecelli dağı olarak tasavvur edilmiştir:

²- Ethem Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, dosyalar.semazen.net/.

Kûy-i 'ıŝkuñ baña bir kûh-i tecellî görünür
Kalbüme 'îd-i visâlûñle tesellî görünür (Nakşî- G. L-1)

Dâr-ı (Dârü'ş-) Şifâ: Dârü'ş-şifâlar, Selçuklu ve Osmanlı devirlerinin önemli sosyal kurumlarıdır³. Sevgilin mahallesi, âşık için dertlerinin devasının bulunduğu bir dâr-ı şifâ (şifa yurdu)'dır. Oraya hasta varan şifa bulur, sağlam döner. Ayrıca bu benzetmede gönlün bir deli olarak tasavvuru da söz konusu edilmektedir:

Kûyınıñ dâr-ı şifâsına varup Âhî didi
Uŝta dîvâne benem bend ile zencîr senüñ (Âhî G.52-5)
Bir aceb dârü'ş-şifâdur kûy-i yâr
Haste varan mübtelâsı hoş gelür (Bâkî G.148-3)
Kûyuñuñ dârü'ş-şifâsında ey tabîb-i cân u dil
Dakdı zencîre gözüm yaşı bu ben dîvâneyi (Revânî M. Nezâir'den)

Fuzûlî, sevgiliyi ağa, kendisini kul olarak takdim edip bizim tedavimiz senin mekânındadır şeklinde ona sesleniyor ve hasta gönüllerin dermanının nerede bulunacağını beyan ediyor:

Buldu kuyuñda devâ derd-i dil-i bîmârımız
Sen ağasın biz kuluz kûyuñdadır tîmârımız (Fuzûlî G.120-1)

Aynî de Fuzûlî ile aynı fikirdedir:

Senün kûyundadır dârü'ş-şifâ dost
Benüm derdüme andadır devâlar (Aynî G.168-2)

Bu kapı âşık için şifa yurdudur. Bu kapı aşığa hoş gelir.

Bir aceb dârü'ş-şifâdur kûy-i yâr
Haste varan mübtelâsı hoş gelür (Bâkî G. 148-3)

Azmi-zâde Hâletî de bir rubâîsinde kûy-ı yâri şifa yurdu olarak tavsif etmiştir:

Niçe yıllar kûy-ı dil-dârı bilüp dârü'ş-şifâ
Ol tabîb-i cân u dilden turma isterdüm devâ
Gördi kim olmaz ŝarâb-ı vasl ile dermân bana
Didi bir gün var yüri hiç çâre kalmadı sana (Azmî-zâde Hâletî)
Memen-i dârü'ş-şifâ-yı kûy-ı kurbül-kurbdur
Ol ki dâğı merhem-i bihbûddan rencîdedür (Sırrî 19-4)
Yâr kûyında beni görsün yabana gitmesün
Varuban dârü'ş-şifâda seyr-i mecnûn isteyen (Amrî 78-5)

Dârü's-selâm: Selam, esenlik yurdu olan bu tamlama cennetten kinaye benzetme unsuru olarak kullanılmaktadır:

Dârü's-selâm kûyına çün gider oldu dîst

³ TDVİA, Bimâristan, C.6. s.163 İst. 1992

Bir bûse virse bârî fakîre selâmeti

(Meâlî G. 131-2)

Gül Bahçesi (Gülistan, gülşen, gülzâr): Sevgilinin yaşadığı mekânlar çoğunlukla bitkilerle ilgili olarak adlandırılır. Bunlar gülzâr, gülşen, gülistan, çemenzâr, sebzezâr, lâlezâr, şükûfezâr, bû-sitan(bostan) ve bahçe anlamında kullanılan bağıdır. Bu mekânlar çoğu zaman cennet kadar güzel olarak düşünülür. Sevgiliye lâyük olan da budur.⁴

Âşık bülbül olunca sevgilinin kûyu da gülistan, gülşen, gülzâr olarak nitelenir. Ama kûy-i nigâr varken Gülşene ihtiyaç yoktur. Oradan ayrı düşmek ise âşık için, hastalık sebebidir.

N'eylerem ben gülşeni kûy-ı nigârüm var yeter

Nağme-i bülbül ne lâzım âh u zârüm var yeter

(Hayretî G. 65-1)

Gülşen-i kûyuñdan ayru bülbül-i zâr olmuşam

İñlerem tâ subha dek derd ile bîmâr olmuşam

(Emrî, G. 347-1)

Gülzâr-ı kûyuñ içre bu sihri ider Âhî

Bülbül sakınsun ugramasun kim kebâb olur (Âhî- G. 28-5)

Hangisi hangisinden aldı bilinmez ama Mesîhî de aynı ifadeyi kullanmış:

Gülzâr-ı kûyuñ içre Mesîhî iderken âh

Bülbül sakınsun ugramasun kim kebâb olur (Mesîhî 42-6)

Helâkî'ye göre *gönül kuşu gül bahçesine benzeyen sevgilinin mahallesinde bir yuva bulursa, Firdevs cennetinden tarafa uçup gitmeye meyletmez:*

Gülşen-i kûyunda dil mürği bulursa âşiyân

Uçmağa meyl itmeye firdevs-i a'lâdan yana

(Helâkî)

Bahar gelince bülbülün gülşeni mesken tuttuğu gibi gönül kuşu da sevgilinin mekânında kendisine bir yuva yapar:

Haddi devrinde Nizâmî tutduğu kûyuñ vatan

Bu ki gül vaktinde bülbül gülşeni mesken tutar

(K. Nizâmî 25-6)

Meâlî de aynı kanaattedir:

Ser-i kûyuñ baña ey gonce-dehen meskendür

'Andelîbüñ yiri 'âlemde belî gülşendür

(Meâlî G. 262-1)

Refî-i Kalâyî daha farklı bir yaklaşımla, kûy-i yârin dışında, gülistan bildiği her şeyin çer çöp olduğunu dile getirmektedir:

İntihâb itmez idim kûyından özge bir mahal

Bilmedim hep hâr u hasmış gülsitândır sandığım

(Refî-i Kalâyî 37-2)

Kâbe: Bilindiği gibi Kâbe Müslümanların kiblesidir. Beş vakit namazda ve sair zamanlarda oraya dönülmesi ayetle emredilmiş kutsal bir mekândır. Şair sevgilinin kûyunu Kâbe olarak niteler ve her kelime için değişik ilgiler

⁴M. Nejat Sefercioğlu, *Dîvan Şiirinde Çevre*, e-kaynak:

<http://www.geocities.com/msefercioglu/makaleler/divansiirindecevre.htm>

kurar. Âşık, Kâbe gibi sevgilinin mahallesini tavaf eder. Kâbe'nin yolları dikenli ve meşakkatlidir. Cennet gibi orada da *dîdâr* ister.

İşigine secde kıl kim kible-gâh-ı rûhdur
Ka'bedür kûyın tavâf eyle der ü dîvârın öp (Emrî 57-3)
Tavâf-ı kûy-ı dilberden murâd olan tecellîdir
Garez bâğ-ı cinândan zâhidâ didâr imiş bildim (Aşkî)

Gönül, yârin diyarından başka bir yerde, mescid ve meyhana fark etmez, asla eğlenemez:

Ka'be-i kûyundadır ancak safâsı cânımın
Gönlüm eğlenmez ne mescidde ne hod meyhânede (Usûlî G. 125-2)

Sevgilinin mekânına ulaşma arzusu, kişinin Kâbe'yi görme arzusu kadar etkili ve baskındır.

Heves-i kûyun ile 'Aynî garîb olduğu bu
Ka'benün her kişiyi şevki vatandan çıkarur (Aynî- G.133-7)

Âşık için Kâbe'ye benzeyen ay yüzlü yârin mekânında koçlar gibi kurban olmak, makbul olmak, hora geçmek demektir, o gün âdeta bayramdır:

Ka'be kûyunda senün kurbân olup koçlar gibi
Hora geçmekdür hemân ey meh bizüm bayrâmumuz (Hayretî G133-2)

Gedâyî, hacıların yılda bir kez Ka'be'yi tavaf etmelerinin kendisine yetmediğini, aksine yârin mekânını günde bir kez tavaf etmek gerektiğini vurgulamaktadır:

Tavâf-ı Ka'bei hâcılar iyler yılda bir kerre
Olur kûyuj tavâfı günde biş kerre başa kiblem (Gedâî –M.Nezâir'den)

Gönle sevgilinin mekânı düşünce, cennet arzusu çıkıp gitse buna şaşılmaz:

Geldi çün kim ârzû-yı kûyun iy cân cânuma
Tan mı gitse işbu dilden iştiyâkı cennetün (Aynî 20-10)

Sevgilinin mekânı Kâbe olarak tasavvur edildiği vakit, saç da renk yönünden Arap olarak düşünülür:

Varan kûyına havf eyler saçından
Gidenler Ka'beye korkar 'Arabdan (Emrî- G. 401-3)

Sevgilinin Kâbe olarak tasavvurunda âşığın orayı her an tavaf etme arzusu da rol oynamıştır. Kâbe yılda bir ziyaret edilse olur da, kûy-ı yâr her an tavaf edilmezse olmaz:

Olur yıllarda bir kerre ziyâret Ka'bei itmek
Velî kûyun tavâfin ben beher ân itmesem olmaz (Aynî- G.201-3)

Sevgilinin mekânını ziyaret eden kişi, cennete uçan kuş gibi olur:

Ka'be-i kûyunda kim ki cân bigi zâyir ola
Kasr-ı cennet üzre ol bu dil bigi tâyir ola (AynîG.15-1)
Kûyuña 'azm eyledi Âhî nasîb olmadı âh

Gerçi gitdi Ka'be'ye ammâ ki döndi râhdan (Âhî G.90-5)

Gönül kapan sevgilinin semti, âşğın Ka'besidir. Âşık sevgilinin semtini bir kez tavaf etmeyi bin yıllık ömre değışmez. Âşık için ömrün bir önemi yoktur. Ömür sevgili yoluna tüketilecekse o halde sevgilinin kapısında bulunmak kadar güzel ne olabilir. Bu kapı âşık için şifa yurdudur. Bu kapı aşığa hoş gelir.

Bir kez tavâfın itmegi bin ömre virmez

Ey hâcî sana Ka'be bana kûy-i dil-rübâ (Bâkî G.10-3)

Mekân, Ka'be ilişkisinde Ka'be yolunda ölenlerin günahsız olacağına dair inancın da etkisi vardır:

Vasfiyâ var ser-i kûyına ölürseñ de eger

Ka 'be yolında ölen kişünñ olmaz günehi (Vasfî G.98-6)

Fuzûlî, sevgilinin mekânının Ka'be'ye benzetilmesinin doğru olmadığını, çünkü Ka'be'nin yılda bir kez tavaf edileceğini, oysa kûy-i yârın her an etrafında nöbet beklenilmesi gerektiğini beyan ediyor:

Hâk-i kûyuñ Ka'be'ye nisbet kılan bilmez mi kim

Bunda her dem anda bir nevbet olur vâcib tavâf (Fuzûlî G. 148-5)

Kırklar Makamı: Kırk sayısının Türk Kültürü içerisinde önemli bir yeri vardır. Tasavvufta müridler eğitilirken girilen çile veya erbain kavramları kırk günlük eğitimleri ifade etmektedir. Diğer taraftan halk arasında Kırklar olarak bilinen maneviyat erenlerinin dünyayı idare ettikleri inancı yaygındır. Kırkların başına ve en büyüklerine Kutb denmektedir. Kırkların başında Hz. Ali'nin olduğuna inanılır. *Üçler, yediler, kırklar aşkına, kırklar meydanı, kırklar meclisi, kırklar şerbeti, kırklara karışmak, kırkı çıkmak, kırklamak* gibi deyim ve söylemler sıkça karşımıza çıkmaktadır.

Rezmî, doğrudan bir benzetme unsuru olarak kullanmasa da kûy-ı yârı bir beytinde Kırklar Makamına benzetmiş ve böyle bir velâyetin kendisine nasip edilmiş en büyük nimet olduğunu beyan etmiştir:

Kûyına varup kırklara karışmak olurdu

Rezmîye bulunmaz dahı bir öyle velâyet (Rezmî G. 56-5)

Mekteb (Okul): Her insan öğrenmek ihtiyacı içerisindedir. İlk eğitim aileden alınır. Daha sonra okul veya mektep hayatı başlar. Aşk eğitimi ise ancak sevgilinin mekânında gerçekleşir.

Rezmî, kûy-ı yârı, çocuğa benzeyen gönlün aşk dersini okuyup edip olduğu, gönlün bütün sıkıntılardan kurtulduğu bir okul olarak tanımlamaktadır:

Ders-i 'ışkı okıyınca kûy-ı yârda tıfl-ı dil

Anuñ içündür hemîşe olduğu böyle edîb (Rezmî G.46-3)

Ders-i 'ışkı mekteb-i kûyında yârũ okıyan

Tıfl-ı dil 'âlemde gayrı gussadan âzâd olur (Rezmî G.106-4)

Mısır: Şehir, ülke anlamlarına gelen bu kelime Mısır'daki Kahire şehri yerine de kullanılmaktadır. Uzaklığı, zenginliği, Mısır sultanları, Hz. Yusuf, Mısır'da yapılan kılıç vesilesiyle klasik şiirimizde geçmektedir. Nil nehri Mısır'ın hayat kaynağıdır.

Âşıkın gözyaşları Nil ve Fırat gibi akarsa sevgilin mahallesi de Mısır, onun eşiği de Bağdat olur.

Mısır-ı kûyî ile anuñ işigi Bagdâdınıñ
Emriyâ iki gözüm Nil ü Furâtı ancak (Emrî G. 253-5)
Didi kim çeşme-i çeşmüñ ki Nîli 'aynına almaz
Çıka mı Mısır-ı kûyuma didüm ki göz terâzûdur (Sehâyî- M.Nezâir'den)

Ravza: Ağacı, çayırı, çimeni bol olan yer, bahçe anlamlarına gelen bu kelime, sevgilini mekânı için müşebbehünbih olarak kullanılmıştır. Özellikle cennet bahçeleri için bir tedayi unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, Ravza-i mutahhara (Hz. Muhammed'in kabri) tabirini çağrıştırmak maksatlı da şiirlerde görülebiliyor.

Fuzûlî, sevgilinin mekânında olabilsen, orayı yemin ederek ravza-i Rıdvan'a bile değışmezdim diyor:

Yâr kûyunda müselmânlar ger olsaydı yerim
Kâfirem ger Ravza-i Rıdvan'a eylerdim heves (Fuzûlî G.125-2)

Mihri Hatun, ravza dediği mekânı gördükçe Naîm cennetini hatırlamaktadır:

Ravza-i kûyını gördükte direm huld-ı na'îm
Yaraşur hûr ile gilmân ola der-bân şekil (Mihri Hatun XV- 22)

Secdegâh: Secde, namazda alın, el içleri, dizler ve ayak parmaklarının yere değdirerek âcizlik ve kulluk ifadesi göstermek demektir. İslâm'a göre Allah'tan başkasına secde edilmez. Divan şiirinde güneş, ay ve yıldızların Yusuf Aleyhisselam'a secde etmelerinin anlatıldığı rüya, Allah'ın meleklerle Hz. Âdem'e emrettiği secde gibi konular işlenmiştir. Dinsel boyutun dışında âşık, sevgilinin yüzüne, kaşlarına, eşiğine, ayak toprağına, kuyuna (mahalle) da ona kul olduğunu anlatmak için secde edebilir.

Âşığın secdegâhı sevgilinin diyarı olsa buna şaşılmaz; zira Ka'be'nin her tarafında namaz kılınmaktadır.

Kûyun olsa n'ola her kanda isem secdegehüm
Ka'benüñ her tarafında kılınurmuş çü namâz (Vasfî G.19-4)

Vatan: Dilimizde yurt kelimesi ile karşılıdığımız bu kelime de maşuğın mekânı için benzetme unsuru olmuştur. Sevgilinin diyarının vatan olarak tasavvur edilmesinde âşığın sığınak yeri, oradan başka yere gidememesi gibi genel kabuller rol oynamıştır.

Fuzûlî, bir beytinde sevgilinin mekânını asla terk etmeyeceğini, ne kadar zulüm görürse görsün kişinin vatanının kendisine hoş geleceğini söylemektedir.

Edemen terk Fuzûlî ser-i kûyun yârüñ
Ne kadar zulm yeri ise baña hoştur vatanım (Fuzûlî G. 204-7)

Kûy-ı yâr âşığın vatanıdır; âşık oradan asla ayrı düşmek istemez. Ayrıca gurbette olan bir insanın hatırına vatanın düşünce ağlaması da söz konusu edilmektedir:

Türâbî uçmag ister kûy-ı yâre

Vatandan kimse ya Rab olmasun dûr (Türâbî G. 6-5)

Kûy-ı dildâr hayâli bana te'sîr eylemiş

Ağlasam olmaz 'aceb yâda düşüpdür vatanım (Nigârî G. 477-8)

Gönül bir kuş, kûy-ı yâr da vatan tutulacak bir yer olunca âşîğın vücudu boş bir kafese benzemiştir:

Murg-ı dil kûy-ı dilârâya gidüp dutdı vatan

Kaldı cismüm Rezmîyâ 'âlemde bir hâlî kafes (Rezmî G. 212-5)

Kûy-ı dil-âra, Horasan ve Irak'tan daha güzel bir yerdir, oralarda gezmenin bir anlamı yoktur:

Rezmîyâ kûy-ı dilârâda vatan eyle hemân

Yitişür gezme Horâsân u 'Irâkı beri gel (Rezmî G. 304-5)

Yaylak: Türk kültüründe sık sık karşımıza çıkan yayla kavramı da sevgilinin mekânı için benzetme unsuru olmuştur. Bu benzetmede âşîğın hasta gönlü için hava değişimi istiaresi önemli bir yer tutmaktadır:

Yâr kûyundadır gönlümüz zîrâ

Tebdîl-i hevâya yaylağa çıkmış (Nigârî 346-3)

SONUÇ

Eski Türk Edebiyatı'nda şiirin başkışısı olan ma'suk birçok yönden beyitlerde çeşitli imaj ve tasvirlerle konu edilmiştir. Boyu, yüzü veya yanağı, kaşı, gözü, dudağı, beli, yürüyüşü, ayak bastığı toprak vb. özellikleri beyitleri süslemiştir.

Eski Türk Edebiyatı'na mahsus şiirlerde sevgilinin kendisinden olduğu kadar onun oturduğu yerden de, çeşitli vesilelerle, sıkça bahsedilir. Mahalle, köy, yurt, sokak anlamlarına gelen Farsça kûy kelimesi klasik şiirimizde ma'sûkun veya memdûhun bulunduğu yeri ifade etmektedir. Bu kelimenin yanısıra diyâr, memleket, vatan gibi mekân ifade eden bazı kelimeler de bu anlamda kullanılmıştır. Sevgilinin bulunduğu yerin veya mahallenin birçok beyitte mecâz-ı mürsel yoluyla sevgili yerine kullanıldığı da olur.

Âşık sevgilinin diyarına giderken gözü yaşlı gitmelidir, çünkü onun diyarına hediyesiz ve sermayesiz gidilmez. Âşîğın tek sermayesi ise gözyaşındır. Oraya varıncaya kadar ve orada bulunduğu süre içerisinde hatta oradan ayrıldıktan sonra edebe riayet şarttır. Bu bağlamda başka zaman mahallenin köpekleri olarak görülen rakiplere dahi saygıda kusur edilmemelidir.

O mekân, hiçbir karşılık beklenmeden, bir başka söyleyişle ivazsız, garazsız beklenmeli ki, yâri görmek nasip olsun. Bunu temin edebilmek için gerekirse savaştan çekinilmemelidir.

İncelenen beyitlerden anlaşıldığı kadarıyla bu kelimelerle anlatılmaya çalışılan mekân; sevgilinin bulunduğu yeri anlatırken, âşîğın da gönlünden geçen, olmak istediği mekândır. Bu vesile ile orası inancımıza göre kutsal kabul edilen Kâbe, secdegâh, cennet, kırklar makamı gibi yerlere benzetilmiştir.

Öte yandan içinde yaşandığında insana ferahlık veren bağ, gül bahçesi, yaylak da benzetmenin başka bir boyutunu teşkil etmektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde âşîğın huzur bulduğu mekândır denilebilir. Yine bu doğrultuda oranın dışında bütün mekânlar ancak çer çöptür.

Sevgilinin mahallesinin benzetildiği başka bir kavram da okuldur. Aşk öğrenmenin yeri ancak ve ancak kûy-ı yârdır; çünkü aşk, yaşanmadan öğrenilemeyen bir olgudur.

Sevgilinin mekânı âşık için şifa bulunan bir yerdir. Bu yargıda âşğın mecnun, deli vs. olarak nitelendirilmesi rol oynamaktadır.

Klasik Türk Edebiyatı mahsullerinde kûy-ı yâr için sayısız teşbih ve mecazlar kullanılmıştır.

KAYNAKÇA (Burada verilen kaynakların bir kısmı Metin Bankası verilerinden alınmıştır.)

Akkaya, Hüseyin (1994). *Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı*. İstanbul.

Ambros, Edith (1982). *Candid Penstrokes: The Lyrics of Me'âlî an Ottoman Poet of the 16th Century*. haz. Esmâ Şahin. Berlin.

Aydemir, Yaşar. *Behiştî Dîvânı*

Ceylan, Ömür (2003). *Asaf Divanı Hanedanda Bir Asi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Çavuşoğlu, Mehmet (1980). *Vasfî Dîvânı*, İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi. 164s.

Güfta, Hüseyin (1992). "Hazık Mehmed Efendi'nin Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Divanı'nın Tenkitli Metni." YL Tezi. Atatürk Üniversitesi. Erzurum.

İslam Ansiklopedisi (İA) (1997). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: İstanbul.

Kaçalin, Mustafa-TANYERİ, Ali, *Âhî Dîvânı*.

Kaplan, Mahmut (1981). "Neşatî Divanı." YL. Tezi. Ankara Üniversitesi. Ankara.

Kaya, Bayram Ali, *Azmî-zâde Haletî*

Kazan, Şevkiye (2003), "Üsküdarlı Sırrî: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Divanı, Tenkitli Metin-inceleme." Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara.

Kurtoğlu, Orhan. *Lebib Divanı*.

Küçük, Sabahattin (1994), *Bâkî Dîvânı*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Y.K. IX, 472s.

Mermer, Ahmet (1997). *Karamanlı Aynî ve Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları. 711s.

Nakşî İbrahim Efendi (2000). *Nakşî Divanı*, haz. Emrah Ayhan, Marmara Ü. Türkiyat Araş. Ens. YL Tezi. İstanbul.

Okuyucu, Cihan. *Türâbî Divanı*.

Pala, İskender (1995). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Rezmî, Mehmed Rezmî Paşa Safiye Sultan-zâde (öl.1131-1718) *Tuhfe-i Naili*: No:1369

Sinan, Betül (2004). "Bâlî Çelebi Divanı" YL Tezi. Boğaziçi Üniversitesi. İstanbul.

TANYERİ, Mehmet-Mertol Tulum (1977). *Nev'î Divanı*. İstanbul.

